

ნიკოლაი დუბროვინი იმერეთის სამეფოს შესახებ

დავით მერკვილაძე

ნიკოლაი ფიოდორის ძე დუბროვინი (1837-1904) პირველი თვალსაჩინო მკვლევარია, რომელმაც რუსეთის სამხედრო ისტორია საარქივო დოკუმენტებზე დაყრდნობით შეისწავლა. იგი დაიბადა ფსკოვის გუბერნიის სოფ. კორიტოვოში. თავიდანვე სამხედრო გზა აირჩია. სწავლობდა ჯერ კადეტთა კორპუსში, შემდეგ საარტილერიო სასწავლებელში, რომლის დასრულების შემდეგ მსახურობდა საარტილერიო ბრიგადაში, შემდეგ პეტერბურგის საოლქო საარტილერიო სამმართველოს შტაბში. 1869 წელს მიაღწინეს არმიის მთავარ შტაბში სამხედრო-საისტორიო კვლევებისათვის.

1878 წელს მიანიჭეს გენერალ-მაიორობა. ათი წლის შემდეგ, 1888 წლიდან გენერალ-ლეიტენანტის წოდება ებოძა. ნ. დუბროვინი 1886 წლიდან აირჩიეს რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის წევრად, ხოლო 1893 წლიდან სიკვდილამდე მისი შეუცვლელი მდივანი იყო. მიღებული აქვს მრავალი ჯილდო, მათ შორის წმ. სტანისლავის (1-ლი, მე-2 და მე-3 ხარისხის), წმ. ანას (1-ლი, მე-2 და მე-3 ხარისხის), წმ. ვლადიმირის (მე-2, მე-3 და მე-4 ხარისხის) და თეთრი არწივის ორდენები.

მას შესწავლილი და გამოცემული აქვს XVIII-XIX საუკუნეებში რუსეთის იმპერიის მიერ წარმოებული ომების ისტორია. ბუნებრივია, ნ. დუბროვინი ზოგადად რუსული იმპერიული პოლიტიკისა და იდეოლოგიის ერთგული მხარდამჭერია. ეს ცხადად იკითხება სხვადასხვა მოვლენების ავტორისეულ შეფასებასა და თხრობის მანერაში. თუმცა იმის გათვალისწინებით, რომ ავტორი იყენებს ძალზე საინტერესო საარქივო მასალებს (რომლებზეც თანამედროვე ქართველ მეცნიერებს გასაგები მიზეზების გამო ამჟამად ხელი ნაკლებად მიუწვდებათ), მისი ნაშრომები დღესაც არ კარგავს თავის მნიშვნელობას.

ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ნ. დუბროვინის ნაშრომი – „ისტორია რუსების ომისა და მფლობელობისა კავკასიაში“ („История войны и владычества русских на Кавказе“), რომელიც 1871-1888 წლებში ექვს ტომად გამოსცა სანქტ-პეტერბურგში.

ამჯერად „ქართული წყაროთმცოდნეობის“ მკითხველს გვსურს, გავაცნოთ ნ. დუბროვინის ზემოდასახელებული ნაშრომის ერთი ნაწილის ჩვენ მიერ შესრულებული ქართული თარგმანი, სადაც მოთხრობილია XVIII-ის 80-იანი წლების იმერეთის სამეფოს ამბები. აღნიშნული მონაკვეთი წარმოადგენს ავტორის მიერ 1886 წელს გამოცემული მე-2 ტომის მე-4 თავს (გვ. 53-76). ტექსტის ბოლოს შენიშვნები ავტორისეულია.

იმერეთის მეფე სოლომონი, ეძიებს რუსეთის მფარველობას. იმერეთში პოლკოვნიკ ტომარას გაგზავნა და მისი მოლაპარაკებანი მეფესთან. იმერელთა თხოვნა. სოლომონის გარდაცვალება. ტახტის მემკვიდრეობის საკითხი. პარტიათა ბრძოლა. დავით გიორგის ძის გამოცხადება იმერეთის მეფედ, ბურნაშევის ჩასვლა იმერეთში და მისი შედეგები. თავადი პაპუნა წერეთელი და მისი ინტრიგები. თავადი აბაშიძე, როგორც იმერეთის ტახტის პრეტენდენტი. თურქების განზრახვა, შეიჭრნენ იმერეთში. იმერეთის მეფე დავითის ყალბი წერილი. იმერეთის ელჩები პეტერბურგში. ინსტრუქციები კონსტანტინოპოლში ჩვენი წარმომადგენლისადმი. თურქების შეჭრა იმერეთში. მტრის მოგერიება. საშინაო საქმეები იმერეთში.

მეფე ერეკლეს მიერ რუსეთის მთავრობასთან მფარველობის შესახებ წარმოებულმა მოლაპარაკებებმა შური აღუძრა იმერეთის მეფე სოლომონს. სოლომონს, რუსეთის გულწრფელად ამ ერთგულ ადამიანს, დიდი ხანია, სურდა დამორჩილებოდა რუსეთის იმპერატორთა უმაღლეს ხელისუფლებას და იმდენად უყვარდა რუსეთი, რომ მის შესახებ ერთი სიტყვაც კი მასში წარმოშობდა „ერთგვარ განსაკუთრებულ გრძნობებს“. მასთან გაგზავნილ რუს მოხელეებს იმერეთის მეფე ყოველთვის განსაკუთრებული პატივით, პატივისცემითა და მამებლობით იღებდა. საზღვარგარეთის ცნობების შეტყობინების საბაბით სოლომონი ძალზე ხშირად აგზავნიდა წერილებით თავის ელჩებს ხაზზე გენერალ-პორუჩიკ პოტიომკინთან, უგზავნიდა მას საჩუქრებს¹ და საერთოდ, ყველა საშუალებით ცდი-

¹ მეფე სოლომონმა გაუგზავნა გენერალ პოტიომკინს ჯერ ორი ბიჭი და შემდეგ გოგონაც „მომსახურებისათვის“. პოტიომკინმა მადლობა გადაუხადა მეფეს და მიწერა, რომ იღებს ბიჭებს მხოლოდ იმიტომ, რომ სურს მას აამოს, თუმცა მათ მომ-

ლობდა, გამოეხატა თავისი ერთგულება რუსეთისადმი.

თურქებისაგან შევიწროებული სოლომონი არაერთხელ ევედრებოდა იმპერატრიცა ეკატერინა II-ს, გაენია მისთვის მფარველობა და დაეცვა.

„უგულმონყალესო დედაო აღმოსავლეთის ყველა მართლმადიდებელ ქრისტიანთაო, წერდა იგი,² ყოვლადმონყალეო, უავგუსტესო ეკატერინა ალექსის ასულო, სრულიად რუსეთის თვითმპყრობელო.

დიდი მონინებით, მორჩილებითა და მინამდე თაყვანისცემით ვკადნიერდები, მოგახსენოთ მე, იმერეთის მეფე სოლომონმა, რომ მხოლოდ თქვენი დედობრივი გულუხვობით ინებეთ, გაგენიათ თქვენი ღვთაებრივი გულმონყალეობა. თქვენი ჩვენი წმ. ეკლესიები და ხალხი გათავისუფლებულია ტყვეობის მძიმე უღლისაგან და მიენიჭა თავისუფლება, – რისთვისაც აღმოსავლეთის ყველა ქრისტიანი დღე და ღამ ევედრება ღმერთს თქვენს ჯანმრთელობას და აღსასრულამდე დალოცავენ თქვენს უმაღლეს სახელს. ყველა ჩვენ აქ მყოფნი დიდი გულმოდგინებით ვისურვებთ, ქრისტეს შემწეობით, თქვენი, ჩვენი მხსნელისა და ყოვლადმონყალე მონარქინიასათვის, დავდოთ ჩვენი სიცოცხლე და დავღვაროთ სისხლი თქვენი მტერი თურქებისა და ყველა ჩვენი მტრის წინააღმდეგ.

დაცემულნი თქვენი იმპერატორობით უდიდებულესობის ფერხით, ვკადნიერებით, გვეედროთ, თქვენგან ტყვეობისაგან გათავისუფლებულთა არდავინწყებასა და თქვენი მონარქიული წყალობის, მფარველობისა და შემწეობის მოუშლელობას. ჩვენს სამეზობლოში ცხოვრობს ძალზე ბევრი მტერი, მათ წინააღმდეგ მცირერიცხოვანნი ვართ და ამიტომ ყოველთვის არ ძალგვიძს მათთვის წინააღმდეგობის გაწევა. ყოვლადმონყალეო მონარქინია! გაიღეთ გულმონყალეობა და დაგვიცავით თქვენი დიდებულებით გათავისუფლებული ხალხი, დაე, არ მოიპოვონ თურქებმა ძალაუფლება წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიებზე.

შავი ზღვის სანაპიროებიდან თურქები ძალიან გვანუხებენ, იტაცებენ ჩვენს ხალხს, ყიდიან და ათურქებენ და ამიტომ მრავლად ამონებენ ქრისტიანებს. ჩვენ ვწერდით თურქ მეთაურებს, რომ არ ჩაედინათ ასეთი აოხრება და თავდასხმები ჩვენს სამფლობელოებში. მაგრამ მათ, ჩვენი მოთხოვნის მიუხედავად, უფრო მეტად იწყეს ჩვენი ხალხის განყვეტა და ამიტომ იძულებულნი გავხდით, შეგვეკრიბა ჯარი და თქვენი იმპერატორობითი უდიდებულესობის დიდებულებით მათზე სრული გამარჯვება მოვიპოვეთ, უფრო მეტადაც ვიძიეთ შური, ვიდრე მათ გვავნეს.

ამ გარემოებათა გამო თვით თურქები და ასევე სხვა ჩვენი მეზობლები შეშფოთდნენ და ცდილობენ, თავს დაგვესხან. მე, მეფე, ასევე ყველა სასულიერო და საერო ჩემი ქვეყნისა მუხლმოდრეკით გვეედრებით, მიგვიღოთ თქვენს ძლიერ მფარველობაში და სამუდამოდ დაგვიცვათ თქვენს მიერ უღლისაგან გათავისუფლებული თქვენი მონები. გაგვინიეთ თქვენი დედობრივი გულმონყალეობა ისე, როგორც თქვენ ისურვებთ.“

ქუჩუკ-კაინარჯის ტრაქტატით პორტასადმი იმერეთის დამოკიდებულება გვართმევდა შესაძლებლობას, დაგვეწყო სოლომონ მეფის სურვილის დაუყოვნებლივი შესრულება. თუმცა თავადი პოტიომკინი იმერეთის რუსეთის მფარველობაში დროზე ადრე მიღების ნაბიჯს სახიფათოდ მიიჩნევდა,³ ამის მიუხედავად, რუსეთის მთავრობა ცდილობდა, შეენარჩუნებინა სოლომონის კეთილგანწყობა და პირობას დებდა, რომ იმერეთის მფარველობაში მიიღებდა პირველივე შესაძლებლობისთანავე.

„მის იმპერატორობით უდიდებულესობას ნებავს, წერდა თავადი პოტიომკინი,⁴ რათა რუსეთის იმპერიისათვის ამ მნიშვნელოვანი საქმის (საქართველოს მფარველობაში მიღება) შემდეგ ქართლისა და კახეთის მეფის მიბაძვა შეძლოს იმერეთის მეფე სოლომონმაც, რომლის ორიენტაცია უკვე თანხვედრა მისი უდიდებულესობის ნებას. მაგრამ ვინაიდან მისი ერთგვარი დამოკიდებულება ოტომანთა პორტასადმი გვაიძულებს თავი შევიკავოთ ამის აღსრულებისაგან, სანამ არ წარმოიშვება ხელსაყრელი გარემოებანი, ამიტომ ხელიდან არ უნდა გავუშვათ ყველაფერი ის, რამაც კი შეიძლება ხელი შეუწყოს რუსეთის ტახტისადმი იმერეთის მფლობელისა და მის ქვეშევრდომთა ერთგულების განმტკიცებას.“

ხელმძღვანელობდა რა ამ მითითებებით, გენერალ-პორუჩიკი პოტიომკინი ინარჩუნებდა უწყვეტ ურთიერთობას სოლომონთან, თხოვდა, უფრო ხშირად გამოეგზავნა შეტყობინებები იმერეთსა და თურქეთში არსებული ვითარების შესახებ, დაბოლოს, აიძულებდა მეფეს მისადმი რუსეთის იმპერ-

სახურებას არანაირად არ საჭიროებს. გოგონას კი აბრუნებს უკან და თან მეფეს საჩუქრად უგზავნის ჭოგრიტს, ქსოვილის ნაჭერს და რამდენიმე ფუთ რკინას, რაც სოლომონს სჭირდებოდა ეკლესიის გადასახურად.

² 1781 წლის 1 სექტემბრის წერილში. საგარეო საქმეთა სამინისტროს მოსკოვის მთავარი არქივი.

³ თავად პოტიომკინის წერილი ა. ა. ბეზბოროდკოს 1785 წლის 5 სექტემბერს.

⁴ 1783 წლის 3 აპრილის ორდერში პ. ს. პოტიომკინისადმი. სახელმწიფო არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 45.

ატრიცას მუდმივი კეთილგანწყობით. ამ ორმხრივ ურთიერთობებს არ ჰქონია სერიოზული ხასიათი მანამ, ვიდრე სოლომონმა არ შეიტყო, რომ ტრაქტატი საქართველოსთან უკვე ხელმოწერილია. მაგრამ როგორც კი უწყებამ ამის თაობაზე იმერეთში მიაღწია, მეფემ მაშინვე გააგზავნა წერილი პ. ს. პოტიომკინთან, რომელშიც ითხოვდა რუსეთის მფარველობაში მიღებას ზუსტად იმავე საფუძველზე, რითაც იქნა მიღებული საქართველო.⁵ პოტიომკინმა გაუგზავნა სოლომონს საჩუქრები⁶ და თხოვა, გამოეგზავნა ნდობით აღჭურვილი პირი, რომელთანაც შეიძლებოდა მოლაპარაკება ქვეშევრდომობის პირობების თაობაზე.⁷

ამასობაში, თავადი პოტიომკინი არ დაელოდა ასეთი პირის გამოგზავნას, ისარგებლა საქართველოსაკენ ინვესტიტურის ნიშნებით პოლკოვნიკ ტომარას გამოგზავნით და დაავალა მას, თბილისში ყველა დღესასწაულის დასრულების შემდგომ გამგზავრებულიყო ქუთაისში იმერეთის მეფესთან მოსალაპარაკებლად. ტომარას უნდა დაერწმუნებინა სოლომონი მისადმი იმპერატრიცასა და უგანათლებულეს თავად პოტიომკინის გულწრფელ კეთილგანწყობაში და შეეთავაზებინა მისთვის, პეტერბურგში უმაღლესობის სახელზე გაეგზავნა ხალხის ყველა წოდების მიერ ხელმოწერილი თხოვნა, რომლის პროექტიც პოლკოვნიკ ტომარას გადაეცა. ამ თხოვნაში მეფეს უნდა განეცხადებინა, რომ უმთავრეს მიზეზს, რომელმაც უბიძგა მას რუსეთის მფარველობის ძიება, წარმოადგენს ძალიან ხშირი და მძიმე ავადმყოფური გულყრები, იმერეთის მცირეწლოვან და გამოუცდელ მემკვიდრეთა ხელში დატოვების შიში, დაბოლოს, სურვილი, თავი დაეღწია თურქთა თავდასხმების, ძარცვისა და მისი სამშობლოს აოხრებისაგან. ეს სამი პუნქტი, რომელიც უნდა გამოყენებულიყო თხოვნის საფუძველად, სოლომონმა არ მიიღო. იმ შეუზღუდავი თვითმპყრობელობის პირობებში, რომლითაც სარგებლობდა მეფე თავის ქვეშევრდომების მიმართ, მისთვის ძნელი იყო, საჯაროდ ელიარებინა მმართველობაში თავისი უძლურება, თუნდაც ამ მძიმე ავადობის შედეგად. ზუსტად ასევე, მაგრამ მისი გაგებით, მეფის ღირსებასთან შეუფერებელი იყო, თავის ხელმოწერასთან ერთად ენახა თავის ქვეშევრდომთა ხელმოწერებიც. დაბოლოს, აზიური ხასიათის მოსახლეობის გამო საშიში იყო თავის მემკვიდრეთა მცირეწლოვანებისა და გამოუცდელობის შესახებ განცხადების გაკეთება. ამაზე დაყრდნობით სოლომონი ამბობდა, რომ თხოვნა ხელმოწერილი უნდა ყოფილიყო მხოლოდ მის მიერ და უნდა დაფუძნებულიყო მხოლოდ და მხოლოდ მის სურვილზე, შესულიყო რუსეთის მფარველობაში. სოლომონის სიჯიუტემ და მისმა უარმა, შეესრულებინა ჩვენი მოთხოვნები, შეაყოვნა ტომარა იმერეთში და მას მოუწია გაეტარებინა იქ სამი კვირა, რათა მიეღწია რაიმე პასუხისათვის. მეფე დიდხანს არ გამოთქვამდა თავის საბოლოო გადაწყვეტილებას და ამით აჭიანურებდა საქმეს.

ულაპარაკოდ მამაცი ადამიანი, იშვიათი წესების, თავისი ხალხის მართვის განსაკუთრებული უნარის მქონე სოლომონი იყო ნაკლებად განათლებული, შეეძლო მხოლოდ კითხვა და, სამწუხაროდ, ძალზე ბევრს სვამდა, რაც მასში კლავდა აზრის ქმედითუნიანობას. „ავბედი თი მიდრეკილება ღვინისადმი, იტყობინებოდა ტომარა,⁸ რომელიც მასში მგონი გაძლიერდა მას შემდეგ, როცა მე აქ პირველად ვიყავი, ეწინააღმდეგება ახსნას. იშვიათადაა ისეთი დრო, როცა მასთან შეიძლება საქმეზე საუბარი.“

ხანგრძლივი ძალისხმევების შემდეგ პოლკოვნიკმა ტომარამ ბოლოს და ბოლოს მოახერხა, დაეყოლიებინა სოლომონი, დაენერა თხოვნა მთელი თავისი ხალხის სახელით და მფარველობის ძიების საბაბად წარმოედგინა თურქების შეჭრა იმერეთში. ქუთაისში შეკრიბეს ყველა წოდების წარმომადგენლები, რომელთაც ერთმანეთთან მოთათბირების შემდეგ თვითონ შეადგინეს თხოვნა და მას ხელი მოაწერეს 1784 წლის 4 მარტს.

„საქვეყნოდ ცნობილია, დიდო თვითმპყრობელო, წერდნენ იმერლები,⁹ შენი გულმონყალება და მუდმივი მზრუნველობა ყველა შენი ერთმორწმუნე ხალხებისადმი, თუ როგორი დამორებულნიც არ უნდა იყვნენ ისინი. შენი მარჯვენისათვის ღვთისაგან ბოძებული ძალა აღადგენს ქრისტეს სისხლით გამოსყიდულ და მისი რწმენის აღმსარებელ ხალხს.

ამ ხალხთა შორის შენი უძლეველი იარაღით დაცული ამ ქვეყნის ხალხიც მტერთა თვალთა წინაშე დგას და იპყრობს მათ გაუმაძლარ მზერასა და ჩვენი დაღუპვის მოსურნე გულს... ყოვლადმონყალეო ხელმწიფე, გამოყავი შენი ამ მუდმივად დიდების აღმასრულებელი დროის თუნდაც მცირე ნაწილი სარწმუნოებისა და ნამუსის საქმეზე ესოდენ მრავალ ქრისტიანეთაგან თქვენ ტახტთან მორთმეული თხოვნის, მოსასმენად.

⁵ სოლომონის წერილი გენერალ პოტიომკინს 1783 წლის 6 სექტემბერს. სახელმწიფო არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 45.

⁶ ინგლისური ოქროს საათი რეპეტიციით, სათუთუნე, სიასამურისა და ყარყუმის ბენეფიცი, რამდენიმე ქაღალდი, სალუქავი ცვილი და კალენდარი.

⁷ პ. ს. პოტიომკინის წერილი სოლომონისადმი 1783 წლის 24 სექტემბერს.

⁸ პოტიომკინისადმი 6 მარტის პატაკში, სახელმწიფო არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 47.

⁹ სახელმწიფო არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 47.

ჩვენი მდგომარეობა თურქული სახელმწიფოს უახლოესი უკანონობის გათვალისწინებით არ შეიძლება იყოს არც მყარი, არც მშვიდი, სანამ არ ვიქნებით თქვენი იმპერატორობითი უდიდებულესობის დაცვის ქვეშ. ამ ხალხის გრძნობები ჩვენს მიმართ ცრუა, მათი სურვილია შური იძიონ ჩვენზე აშლილობით, დამონებითა და შეურაცხყოფით; დრო ხშირად ააშკარავებს მათი გულის ნადებს.“

თქვეს რა, რომ თურქები ყოველთვის იყვნენ ქრისტიანობის შეურიგებელი მტრები და ჩამოთვალეს ყველა აოხრება, რაც ბოლო დროს იმერეთმა განიცადა მათგან, ხელმომწერები ითხოვდნენ დაცვასა და მფარველობას. სრულიად რუსეთის ტახტისადმი „ქედის მოდრეკით“ მეფე სოლომონი, მისი მემკვიდრე, ეპისკოპოსები, მეთაურები, მსახურები და იმერეთის მთელი ხალხი „თავს აღიარებდნენ საუკუნო ქვეშევრდომებად და მონებად“ რუსეთის იმპერატორისადმი.

შეგვიწყალე დიდო მონარქინია, ამბობდნენ ისინი, მცირე ოდენობა შენი ერთმორწმუნე ქრისტიანენი, შემოგვზღუდე სამუდამოდ შენი ძალმოსილებით, იყავ ჩვენი მუდმივი მხსნელი, მოგვანიჭე ჩვენ, ქვეყანას, ხალხსა და ჩვენს შთამომავლობას, – მსურველთ, ვიყოთ შენი მუდმივი ქვეშევრდომები, – ამიერიდან სამუდამოდ მფარველობა შენი და შენი ტახტის მემკვიდრეთა, აილე შენს თავზე ჩვენი მფარველისა და ხელმწიფის სახელი და დაგვადე ვალი და წოდება შენს ქვეშევრდომთა, დაე გაიგონ ეს ჩვენმა მტრებმა, რათა მათში ერთხელ და სამუდამოდ შეწყდეს სურვილი ჩვენზე გაბატონებისა...

სხვებზე ნაკლებად არ უღვანია ამ ქვეყანასა და ხალხს ქრისტიანული რწმენის დასაცავად, ხოლო მას შემდეგ, რაც გაგვაციკროვნა შენმა მფარველობამ, აქ კიდევ მეტი სისხლი დაიღვარა და კიდევ მეტად განიცადა მტერმა მარცხი. არ ვართ საჭირონი და სასარგებლონი ხელმწიფე, არც შენთვის, არც შენს მემკვიდრეთათვის, მაგრამ ქრისტიანობის გულისათვის, რომელსაც ქართველნიც მსგავსადვე აღიარებენ, გთხოვთ, ვიყოთ მიღებულნი შენს ძლიერ მფარველობაში იგივე საფუძველზე, როგორც ისინი.

გვიბოძე, ყოვლად მონყალეო ხელმწიფე, მე და ჩემს მემკვიდრეებს იგივე დაცვა, რომელიც მინიჭებული აქვს შენგან ქართლისა და კახეთის მეფე ერეკლესა და მის მემკვიდრეთა უგანათლებულეს სახლს. ჩემ მსგავსად ჩემს მემკვიდრეებსაც იმავენაირად შეუნარჩუნე იმერეთის წინა მეფეთა უფლებანი და უპირატესობანი. შენი წყალობისა და თვითმპყრობელობის სხივმა, ყოვლად მონყალეო ხელმწიფე, დაე, გაანათლოს ბოლოს და ბოლოს ეს სამეფო, მისი ამჟამინდელი მფლობელი, თავადები, მხედრობა და ხალხი. ყველას, მონათ თავიანთ გულებში, ერთხმად სურთ იყვნენ შენი ნაკურთხი ტახტის საფარველში. ყველანი საქვეყნოდ უარვყოფთ ყოველგვარ ძალაუფლებას ჩვენზე ვინმე სხვისას, გარდა სრულიად რუსეთის ტახტისა და ამ ჩვენს უქვეშევრდომეს თხოვნას ვადასტურებთ ჩვენი ხელმოწერითა და ბეჭდებით.“¹⁰

ამ თხოვნას ჯერ კიდევ არ მიეღწია ს.-პეტერბურგამდე, როცა იმერეთში შეიცვალა ხელისუფლება. შუადღის ორ საათზე, 23 აპრილს, სოლომონი გარდაიცვალა ინსულტის დარტყმით. დილით, წმ. გიორგის დღეს, იგი ადგა სრულიად ჯანმრთელი და დილის ლოცვის შესრულების შემდეგ აპირებდა ჩაცმას, მაგრამ შარვლის ერთი ტოტი ამოიცვა თუ არა, დაეცა და ენა წაერთვა. მეფე სოლომონთან მყოფი ექიმი ვიტენბერგი, იმერეთში გაგზავნილი ჩვენი მთავრობის მიერ, თუმცა კი იღებდა ყოველგვარ ზომას მის გადასარჩენად, მაგრამ მისი მცდელობანი ამაო აღმოჩნდა.¹¹

თავის სიკვდილამდე სამი დღით ადრე მეფე სოლომონმა ის-ის იყო რუსეთში გაგზავნა თავისი ცოლისძმა ზურაბ წერეთელი და თავად ელიზბარ ერისთავი, მაგრამ მეფის გარდაცვალებამ შეაჩერა ისინი იმერეთში. საკითხი, ვინ იქნებოდა გარდაცვლილი მეფის მემკვიდრე, ცხოვლად აინტერესებდათ დეპუტატებსა და მთელ იმერეთს. სოლომონს არ ჰყავდა მამრობითი სქესის შვილები და ამიტომ მისმა მოულოდნელმა აღსასრულმა დააბნია იმერეთის უპირველესი წარჩინებულნი. არ იცოდნენ რა გადაწყვიტათ, ისინი გაემართნენ ექიმ ვიტენბერგთან და ეკითხებოდნენ, რა მოემოქმედათ.

– თქვენ, როგორც გონიერმა კაცებმა, პასუხობდა იგი, – ჩემზე უკეთ იცით, რა არის თქვენი სამშობლოსათვის სასარგებლო.

ერთმანეთთან მოთათბირების შემდეგ, ხელისუფლების წარმომადგენელმა დიდებულებმა მეფის დაკრძალვის ცერემონიის დასრულების შემდეგ გადაწყვიტეს, აერჩიათ მისთვის მემკვიდრე და იგივე დეპუტატები განსვენებულისა და ახლად არჩეული მეფის წერილებით გაეგზავნათ რუსეთში.

¹⁰ თხოვნას ხელი მოაწერეს: მეფე სოლომონმა, ორმა მეფისწულმა დავითმა: ერთმა, მეფის ბიძაშვილმა და მეორემ, მისმა ძმიშვილმა, სოლომონის ძმის, არჩილის ძემ, და მეფე სოლომონის (უნდა იყოს ერეკლე – დ. მ.) შვილიშვილმა, გურიის მფლობელმა, თავადმა გიორგიმ, თავისი ვაჟებითურთ: სიმონითა და ვახტანგით, თავადებმა, მიტროპოლიტებმა, ეპისკოპოსებმა და მრავალმა აზნაურმა.

¹¹ ექიმ ვიტენბერგის მოხსენება პოტიომკინს 1784 წლის 25 აპრილს.

იმერეთში იმ დროს ტახტის ორი პრეტენდენტი იყო და ორივეს ერქვა სახელად დავითი; ერთი მათგანი იყო გარდაცვლილის ბიძაშვილი,¹² ოცდაათიოდე წლისა, ხოლო მეორე – ძმიშვილი, თერთმეტი წლის ყმაწვილი.¹³ ორივეს ჰყავდა მომხრეები და თავის მიმდევართა დიდი თუ მცირე დაჯგუფებები. ჯერ კიდევ სოლომონის სიცოცხლეში მეფე ერეკლე ცდილობდა მის შერიგებას ბიძაშვილ დავით გიორგის ძესთან და დაჟინებით მოითხოვდა, რომ იმერეთის ტახტის მემკვიდრე ყოფილიყო მისი შვილიშვილი, მეფისწული დავით არჩილის ძე. სოლომონი დაჰყვა ერეკლეს სურვილს, ნება მისცა დავით გიორგის ძეს, დაბრუნებულიყო იმერეთში და გადასცა მისი კუთვნილი სოფლები, ხოლო თერთმეტი წლის ძმიშვილი, დავით არჩილის ძე აღიარა თავის მემკვიდრედ. თუმცა ამ აღიარებას არ ჰქონია არავითარი მნიშვნელობა და სოლომონის სიკვდილის შემდეგ დაიწყო ჩვეული ბრძოლა დაჯგუფებათა შორის. ნაწილს სურდა, ტახტზე აეყვანათ ძმიშვილი, სხვებს – ბიძაშვილი.¹⁴

– ჩვენ გვჭირდება ისეთი მეფე, ამბობდნენ უკანასკნელის მომხრეები, – რომელიც შეძლებს ხმლის ფლობასა და თავისი ქვეყნის დაცვას ყველა მხრიდან გარშემორტყმულ მტერთაგან.

კამათი გრძელდებოდა იქამდე, სანამ სარდალმა (ფელდმარშალმა) თავად პაპუნა წერეთელმა, თანამემამულეებში დიდად პატივცემულმა, მეფედ არ გამოაცხადა თავისი ცოლისძმა, მეფისწული დავით გიორგის ძე. ამ უკანასკნელის ღვიძლ დაზე დაქორწინებული თავადი წერეთელი იმედოვნებდა, რომ ნათესაობისა და ტახტზე ასვლაში თანადგომის გამო ახალი მეფის დროს ის მოიპოვებდა კიდევ მეტ უპირატესობებს, გავლენასა და მნიშვნელობას. თავად პაპუნა წერეთლის წინადადება გაიზიარა უმრავლესობამ და 27 აპრილს დავით გიორგის ძე გამოცხადდა იმერეთის მეფედ. მეორე დღეს მან საზეიმოდ დაიფიცა და ივალდებულა დაეცვა თავის ქვეშევრდომთა უფლებები, ემართა ისინი კანონებით და ყოფილიყო ერთგული ქვეშევრდომი რუსეთის იმპერატრიცასი. დავით გიორგის ძემ ტახტზე თავისი ასვლა უმაღლესი შეატყობინა გენერალ-პორუჩიკ პოტიომკინს და პოლკოვნიკ ბურნაშევს, ამასთან ორივეს გაუგზავნა სასულიეროთა, თავადთა და ხალხის თხოვნა, რომელშიც ისინი ითხოვდნენ, გაენიათ მათ შუამდგომლობა ახლადარჩეული მეფისათვის, რუსეთის მთავრობის მიერ მის დასამტკიცებლად. თავის მხრივ მეფე დავითი გამოთქვამდა სურვილს, ევლო თავისი წინამორბედის კვალზე და გაეგზავნა ელჩობა უმაღლეს კარზე იმერეთის ხალხის საჭიროებებისა და სურვილების განმარტებით, ითხოვდა მისთვის იმავე ნდობის შენარჩუნებას, რომელიც რუსეთის მთავრობას ჰქონდა გარდაცვლილის მიმართ.¹⁵

ამასობაში ტახტის მემკვიდრეობისაგან ჩამოცილებულმა მეფისწულმა დავით არჩილის ძემ, თავის მომხრეთა რჩევით, მიმართა თხოვნით ერეკლეს, თავის პაპას, დაეცვა მისი უფლება, დაფუძნებული გარდაცვლილი მეფის სოლომონის მიერ ტახტის მემკვიდრედ მის საზეიმო აღიარებაზე.¹⁶ მეფისწულ დავითის ეს თხოვნა და დაჯგუფებათა შორის ბრძოლა ამზადებდა არეულობის დაწყებას იმერეთში, სადაც ინტერესთა განსხვავებებს ადგილი ჰქონდა უფრო მეტად, ვიდრე რომელიმე ნებისმიერ ქვეყანაში. როგორც კი გარდაიცვალა სოლომონი, სამეგრელოს მფლობელმა თავადმა დადიანმა, ბოლო დროს მეფე სოლომონის მიერ ხელისუფლებისაგან ჩამოცილებულმა, მოინდომა რა მეტი დამოუკიდებლობის მოპოვება, დაიწყო ინტრიგები იმერეთის წინააღმდეგ, შეეცადა გაეძლიერებინა დაჯგუფებათა შორის ბრძოლა და გამოენვია საერთო მღელვარება. დადიანმა გააგზავნა ელჩი დევნილობაში მყოფ თავად ქაიხოსრო აბაშიძესთან, მოიხმო ის იმერეთში და შეპირდა დახმარებას. დადიანმა დახმარება დადიანმა ზუსტად ასევე გააგზავნა კაცი კონსტანტინოპოლშიც, შეტყობინებით, რომ სოლომონი გარდაიცვალა და რომ პორტას ახლა აქვს ყველაზე ხელსაყრელი შემთხვევა იმერეთის ხალხის დასამორჩილებლად.

დადიანის ინტრიგებს უკვალოდ არ ჩაუვლია. თავადი აბაშიძე ჩამოვიდა ტრაპიზონში იმერეთში გადასვლისა და იქ აღელვების გამოწვევის იმედით. ახალციხის სულეიმან-ფაშამ შეიტყო რა ტახტზე დავითის ასვლის შესახებ, მოითხოვა, რომ მას პორტასადმი იმერეთის დამოკიდებულების შესაბამისად, კონსტანტინოპოლში გაეგზავნა ელჩობა ტახტზე მისი დამტკიცების თხოვნით.

იმის შიშით, რომ თურქეთის კარს არ ესარგებლა იმერეთში ხელისუფლების ცვლილებისას გარდაუვალი არეულობით, ჩვენი ხელისუფლება აღიარებდა აუცილებლობას, რაც შეიძლება სწრაფად

¹² დავითის მამა, მეფე გიორგი იყო უმცროსი ძმა სოლომონის მამისა. ეს მეფისწული დავითი შეწინააღმდეგების გამო სოლომონმა გააძევა იმერეთიდან და ცხოვრობდა თბილისში, მეფე ერეკლეს, მისი ნათესავის კმაყოფაზე. დავითის მეუღლე ანა მათეს ასული ორბელიანი, იყო შვილიშვილი ანა თეიმურაზის ასულ ორბელიანისა, მეფე ერეკლეს ღვიძლი დისა (ბურნაშევის 7 მაისის მოხსენება პოტიომკინს. № 34, სახელმწიფო არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 47).

¹³ ეს ახალგაზრდა კაცი იყო ძე არჩილისა, სოლომონის ღვიძლი ძმისა და შვილიშვილი მეფე ერეკლესი და დედოფალ დარეჯანისა.

¹⁴ ვიტენბერგის მოხსენებები პოტიომკინს 25 და 26 აპრილის. სახელმწიფო არქივი, XXIII, № 135, ბარათი 47.

¹⁵ მეფე დავითის წერილი გენერალ პოტიომკინს 1784 წლის 1 მაისს. სახელმწიფო არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 47.

¹⁶ ბურნაშევის პატაკი პ. ს. პოტიომკინს 1784 წლის 7 მაისს, № 34, იქვე.

გაემყარებინა მეფე დავითის ძალაუფლება და ამიტომ ერეკლეს ჩააგონეს, არ ჩარეულიყო იმერეთის საშინაო საქმეებში და ეცნო იქ დამდგარი მმართველობა. ერეკლე, თუმცა კი ერეკლე თავს შეურაცხყოფილად თვლიდა იმის გამო, რომ ტახტი გარდაცვლილი სოლომონის შვილების საწინააღმდეგოდ არ გადავიდა მის შვილიშვილ დავით არჩილის ძეზე, დათანხმდა, კანონიერად ეცნო დავით გიორგის ძის არჩევა. „ვუფრთხი რა რაიმე არეულობასა და შიდააშლილობას იმერეთში, წერდა ერეკლე პოტიომკინს,¹⁷ ამჟამად უარი ვთქვი ჩემს უფლებაზე და დავთანხმდი დავით გიორგის ძის მეფედ აღიარებას, მაგრამ როდესაც ჩემი შვილიშვილი გახდება სრულწლოვანი, მისი ბედი დამოკიდებული იქნება იმპერატორის კარზე.“

საქართველოს მეფე ითხოვდა, რომ რუსეთის მთავრობას დაევალებულიყვნენ დავით მეფე, გადაეცა მისი შვილიშვილისათვის მფლობელობაში ყველა ის მამული, რომელსაც ფლობდა მისი მამა არჩილი, რომ მათზე მეფე დავითს ელიარებინა თავისი ნათესავის მემკვიდრეობა და რომ დაეთმო მისთვის ორი ციხე, მასზე მიმაგრებული მთელი მიწებით. სასურველის კიდევ უფრო წარმატებით მისაღწევად ერეკლე ცდილობდა, გაეერთიანებინა მისი მოთხოვნები პოლიტიკურ გათვლებთან და ამბობდა, რომ ციხეთა ამგვარი დათმობა აუცილებელია რუსეთის ინტერესებისაგან იმერეთის მეფის გადახვევის შემთხვევისათვის, რამეთუ მაშინ შესაძლებელი იქნება მისი დასუსტდება მეფისწულ დავით არჩილის ძის წინააღმდეგობით.¹⁸ სინამდვილეში კი საქართველოს მეფე იღწვოდა იმისათვის, რომ მის შვილიშვილს უსაფრთხოდ ეცხოვრა იმერეთში, ვინაიდან ახალი მეფის საამებლად მოსამსახურეებს არ მოეწონათ იგი.

სახელმწიფოს წარმოშობა სახელმწიფოს შიგნით, როგორც ძალიან მავნე რამ, არ შეიძლება და დაეშვა ჩვენს მთავრობას და ამიტომ ერეკლეს მოთხოვნები დაუკმაყოფილებელი დარჩა. სამეფო სახლის წევრთა ურთიერთ მტრობისა და შესაძლებელი შიდააშლილობის ასაცილებლად, გენერალ-პორუჩიკმა პოტიომკინმა პოლკოვნიკ ბურნაშევს დაავალა იმერეთში გამგზავრება და იქ სამეფოს საქმეების მოგვარება. ბურნაშევმა თავისთან ერთად გამგზავრება შესთავაზა იმერეთის კათოლიკოს მაქსიმეს, რომლებსაც დიდი ხნის წინ დაეტოვებინა თავისი სამშობლო და ცხოვრობდა საქართველოში.¹⁹

მაქსიმე სარგებლობდა დიდი პატივისცემით იმერეთში, სადაც მისი, როგორც რუსეთის ერთგული პირის, ყოფნა შეიძლებოდა ყოფილიყო ძალზე სასარგებლო არა მარტო ჩვენი ინტერესებისათვის, არამედ მეფე დავითის განსამტკიცებლად და უწარჩინებულეს პირთა ურთიერთმტრობისა და თავნებობისაგან შესაკავებლად. მეფე დავითი აცნობიერებდა იმ უზარმაზარ გავლენას, რომელიც ჰქონდა მაქსიმეს მის ქვეშევრდომებზე და მისი თანადგომის საჭიროებას, ამიტომ ასევე ეპატიჟებოდა მას იმერეთში. მაქსიმე ამჯერადაც უარს ამბობდა ჩასვლაზე, მაგრამ იძულებული გახდა დაჰყოლოდა პოლკოვნიკ ბურნაშევის დაჟინებულ თხოვნას.²⁰

– მხოლოდ მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობისადმი ყოვლადქვეშევრდომული ერთგულება და მორჩილება, ამბობდა ის, რაზეც მე რუსეთში ყოფნისას დავიფიცე, მაიძულებს იქ წასვლას. თუ ყოვლადმონყალე დიდ ხელმწიფეს ასე სურს, მე მზად ვარ, სიცოცხლეც კი გავწირო.

1 ივნისს პოლკოვნიკი ბურნაშევი კათოლიკოს მაქსიმესთან ერთად გავიდა თბილისიდან. მანამდე ძლიერი წვიმების შედეგად [გამონვეულმა] მდინარეთა გადაულახაობამ შეაყოვნა მათი მოგზაურობა და მხოლოდ 9 ივნისს მიაღწიეს დავითის რეზიდენციას სურამის გზაზე მდებარე სოფელ ცხრანყაროში (Цха-Цхоро), ქუთაისიდან ორმოციოდე ვერსში. მეფე, სასულიერო, თავადები და ხალხთა სიმრავლე სოფლიდან სამიოდე ვერსში გამოვიდნენ ჩამოსულთა დასახვედრად. „მე ვნახე ისინი, იუნყებოდა ბურნაშევი,²¹ შეიარაღებულ ჯგუფებად, შესამჩნევად აღელვებულები, თითქოს ჩემი ჩასვლით ელოდნენ დამშვიდებას. თითოეულს სწყუროდა, მოესმინა სიტყვები, რომელიც მათ დააიმედებდა უმაღლესი წყალობითა და ეკატერინე დიდის მფარველობით.“

რუსების მიმართ ყოველთვის მოამე იმერლები ამჯერად თითქოს ცდილობდნენ ეჯობნათ საკუთარი თავისათვის. ამჟამად უმეტესად, ვიდრე ოდესმე, საჭიროებდნენ რა, რუსეთის მფარველობასა და მხარდაჭერას, მეფე, დიდებულნი და უბრალო ხალხიც კი ცდილობდა პოლკოვნიკ ბურნაშევის

¹⁷ 1784 წლის 3 მაისის წერილში. სახელმწიფო არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 47.

¹⁸ ერეკლეს წერილი პოლკოვნიკ ბურნაშევს 1784 წლის 12 მაისს, იქვე.

¹⁹ მაქსიმეს მიერ იმერეთის დატოვების მიზეზი ის იყო, რომ იგი არ დაეთანხმა მეფე სოლომონის ძის, მეფისწულ ალექსანდრეს ქორწინებას, რომელსაც სურდა მეორეჯერ ექორწინა მის მიერ თბილისში დატოვებული ცოლის სიცოცხლეშივე. განსვენებულმა მეფე სოლომონმა მაქსიმეს რამდენჯერმე შესთავაზა იმერეთში დაბრუნება, მაგრამ იგი უწყობდა თანამემამულეთა მერყევი ხასიათის შესახებ და რჩებოდა საქართველოში.

²⁰ ბურნაშევის პატაკი პოტიომკინს 25 მაისს, № 44.

²¹ პოლკოვნიკ ბურნაშევის პატაკი პოტიომკინს 13 ივნისს, № 51.

გულის მოგებას. მათ ადარდებდათ, რომ მეფე სოლომონის სიკვდილთან ერთად არ შეწყვეტილიყო იმერეთისადმი იმპერატორიკას კეთილგანწყობაც. მათ ამშვიდებდა მხოლოდ კათოლიკოს მაქსიმეს იქ ყოფნა, რომლის იმერეთში ჩასვლას იმით ხსნიდნენ, რომ ამ ქვეყანას ალბათ ჯერ კიდევ არ დაეკარგა რუსეთის მფარველობა. მაქსიმე მიიღეს განსაკუთრებული აღტაცებით როგორც მეფემ, ასევე ყველა მისმა ქვეშევრდომმა. დავითმა მაშინვე დაუბრუნა მას ყველა უფლება, მამული და თავის წერილში პ. ს. პოტიომკინისადმი²² მაქსიმეს უწოდებდა ქვეყნის სამკაულს. ხალხი კი თავის კათოლიკოსს უყურებდა როგორც წმინდა ადამიანს და ერთმანეთთან მოშუღლე ყველა დაჯგუფების ერთადერთ შემრიგებელს.²³

იმერელთა აღელვების მიზეზი მალე გაირკვა: ის გამოწვეული იყო ახალი მთავრობის არამყარობით, ერთმანეთისადმი უნდობლობითა და ყველა იქ მყოფის მდგომარეობის გაურკვევლობით. შეკრებილთა შორის ბურნაშევმა შეამჩნია ორი დაჯგუფება, თუ მთლად მტრული არა, უკიდურეს შემთხვევაში ერთმანეთთან შეუთანხმებელი მაინც: ერთი, უფრო მრავალრიცხოვანი, მხარს უჭერდა მეფეს, მეორე – მეფისწულ დავით არჩილის ძეს. უკანასკნელი შედგებოდა შეიარაღებული, მაგრამ ღარიბი და ლატაკი ხალხისაგან, რომელთაც განსვენებულმა მეფე სოლომონმა ჩამოართვა მამულეები. მათ დასაკარგი არაფერი ჰქონდათ, მეფისწულის მხარდაჭერით კი წარმატების შემთხვევაში იმედოვნებდნენ საკუთარი მდგომარეობის გაუმჯობესებას.

ორივე ჯგუფი უყურებდა პოლკოვნიკ ბურნაშევს, როგორც რუსული მთავრობის მიერ გამოგზავნილ პირს იმერეთში მმართველობისა და შედეგად სიმშვიდის დასამყარებლად. ამ გადანწყვეტილების მოლოდინში ყველას ანუხებდა ერთი კითხვა იმის შესახებ, როგორ გადაწყდება დავით არჩილის ძის ბედი და თუ კვლავ არჩეულ მეფეს დატოვებენ ტახტზე, შეინარჩუნებენ კი თავიანთ ძალაუფლებასა და თანამდებობებს ის პირები, რომლებიც იყვნენ მეფე სოლომონთან? ამ საკითხის გარკვევამდე ორივე დაჯგუფება ერთმანეთთან ვერ რიგდებოდა.

„უჩვეულო იყო ამ შეიარაღებული ჯგუფების ნახვა, წერდა ბურნაშევი;²⁴ თითოეულ თავადს გააჩნია ასეთი ხალხის არცთუ მცირე საკუთარი ამალა. თუმცა კი ისინი ყველანი მოისწრაფვიან ჩვენი ყოვლადუფავუსტესი ხელმწიფის საერთო მფარველობისკენ, მაგრამ თავიანთი ბედის გაურკვევლობით გამოწვეული ღელვა და ერთმანეთისადმი უნდობლობა მათ უკიდურესად უფორიაქებდა აზრებს. აღარა აქვთ რა მეფე სოლომონის სიმკაცრის შიში, თავიანთ ახალ მეფეს, როგორც ჩანს, თითქოსდა მიიჩნევენ მოწყალეების გამო მათ არჩეულად და არც ისე ძლიერად – მათ მიმართ რაიმე სასჯელი რომ გამოიყენოს.“

კათოლიკოს მაქსიმეს დახმარებით, პოლკოვნიკმა ბურნაშევმა მოახერხა მოშუღლე დაჯგუფებების შერიგება და იმერეთში სიმშვიდის აღდგენა. მეფე დავითმა გადანყვიტა, აეღო წერილობითი ვალდებულება, რომელშიც ჩამოაყალიბა თავისი მომავალი ურთიერთობანი თავის ქვეშევრდომებთან. მან გამოაცხადა თავისი უცვლელი სურვილი, ელჩობა გაეგზავნა რუსეთში მფარველობის თხოვნით; პირობა დადო, მეფისწულ დავითის უზრუნველყოფისა და მასზე მზრუნველობა დაავალა კათოლიკოს მაქსიმეს, როგორც მის ნათლიას. თავადებსა და აზნაურებს მეფე პირდებოდა დაკავებულ თანამდებობებისა და წოდებების შენარჩუნებას და სრული სამართლიანობით მოქცევას. თავის მხრივ თავადები, სასულიერონი და აზნაურები წერილობით ივალდებულებდნენ, ყოფილიყვნენ მეფის ერთგულნი და უსიტყვოდ შეესრულებინათ ყველა მისი ბრძანება.²⁵

ბურნაშევი გაემგზავრა იმერეთიდან, მაგრამ სიმშვიდე იქ არ დამყარებულა. სარდალმა, თავადმა პაპუნა წერეთელმა პირველმა მისცა საბაბი ახალ არეულობას. თავისი ცოლისძმის მეფედ გამოცხადებით წერეთელი, როგორც ჩვენ ვნახეთ, ვარაუდობდა ბევრი უპირატესობის მოპოვებას. მაგრამ, სამწუხაროდ, შეამჩნია, რომ მეფე დავითი მას არაფრით არ გამოარჩევდა სხვების წინაშე. ის იმედოვნებდა იმერეთში პირველ პირად ყოფნას, მაგრამ დაინახა, რომ მეფე რჩევებისათვის მიმართავდა ბურნაშევსა და მაქსიმე კათალიკოსს, როგორც უფრო მცოდნე და გამოცდილ ადამიანს. პაპუნა წერეთელს სძულდა ეს პიროვნებანი და წავიდა მეფის წინააღმდეგ ყველაფერში, რაც მისი რჩევიბიდან არ გამომდინარეობდა. პოლკოვნიკ ბურნაშევის გამგზავრებისთანავე მან დაითანხმა თავადი ბერი (ტექსტშია ბერო – დ. მ.) ნულუკიძე და სხვა წარჩინებული პირები, გამოეცხადებინათ, რომ არ ეთანხმებოდნენ რუსეთში ელჩობის გაგზავნას და როცა მეფე მაინც დაჟინებით ითხოვდა ამას, წერეთლისა და ნულუკიძის ჯგუფმა გადანყვიტა დავითის მიტოვება. სამეფო რეზიდენციის დატოვების

²² დავითის წერილი პოტიომკინს 1784 წლის 13 ივნისს, სახ. არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 45.

²³ უთარაღო წერილი გენერალ პოტიომკინს ხალხის ყველა წოდებისაგან, იქვე, ბარათი № 47.

²⁴ გენერალ პოტიომკინს 13 ივნისს, № 51.

²⁵ პოლკოვნიკ ბურნაშევის პატაკი გენერალ პოტიომკინს 26 ივნისს, №52, ტომი II.

შემდეგ ისინი წავიდნენ წამოვიდნენ სახლებში. ასეთი საქციელით გაცემულმა დავითმა გაუგზავნა [კაცები], ეკითხათ მათი წასვლის მიზეზი და ითხოვდა, რომ ყველა თავადი მასთან დარჩენილიყო ელჩობის გაგზავნამდე.

– ჩვენ ელჩობის გაგზავნის შესახებ არაფერი ვიცით, პასუხობდნენ თავადები, მოციქულებს, – და თუ მეფეს სურს, თვითონ შეუძლია გაემგზავროს რუსეთში, მაგრამ ჩვენგან არავინ წავა.

იცოდა რა, რომ ყველა მღელვარების მიზეზი იყო პაპუნა წერეთელი, ქუთაისში ჩასულმა მეფე დავითმა მასთან მყოფ ექიმ ვიტენბერგს თხოვა, გაერკვია უკმაყოფილების მიზეზი.

– ასე საჩქაროდ რატომ მიატოვეთ მეფე, ჰკითხა ვიტენბერგმა პაპუნა წერეთელს, – თქვენ, რომელნიც დაეხმარეთ მას ტახტზე ასვლაში.

– ჩვენ გული დაგვწყდა, უპასუხა მან, – რომ მეფე ეთათბირებოდა პოლკოვნიკ ბურნაშევს ჩვენი თანხმობის გარეშე.

– მაგრამ თქვენ ხომ ყველა იქ იყავით და ასევე ესაუბრებოდით ბურნაშევს.

– მართალია, ჩვენ მას ვესაუბრებოდით, მაგრამ ჩვენ ვთხოვეთ მეფეს მასთან არანაირი საქმე არ დაეჭირა. მაგრამ მეფემ ყველაფერი ეს ჩვენს საწყენად მოიმოქმედა.

– და ეხლა რის გაკეთებას აპირებთ? ჰკითხა ვიტენბერგმა.

– ტახტზე ავიყვანთ მცირეწლოვან დავითს, გადაჭრით პასუხობდა წერეთელი.

ამ ცნობამ შეაშფოთა მეფე, მითუმეტეს, რომ ჯერ კიდევ არ ჰქონდა განმტკიცებული ძალაუფლება, რომ თურქეთიდან მიიღო შემამფოთებელი ცნობა. პორტამ იმერეთის მეფედ გამოაცხადა დევნილობაში მყოფი ქაიხოსრო აბაშიძე, ტახტის მაძიებელი, რომელიც თურქეთის მთავრობას შეჰპირდა ხარკის გადახდასა და ყოველწლიურად კონსტანტინოპოლში 190 ვაჟისა და ქალის გაგზავნას.²⁶ თავადმა აბაშიძემ გამოუგზავნა წერილები იმერეთის უპირველეს თავადებს, რომელშიც იტყობინებოდა, რომ პორტა მას შეჰპირდა ოცი ათასიანი ჯარის მიცემასა და სულ მოკლე ხანში იგი გამოცხადდებოდა იმერეთში.

– ჩვენ მივიღეთ წერილი თურქეთიდან, ორაზროვნად ეუბნებოდა ზურაბ წერეთელი მკურნალ ვიტენბერგს, – და მალე იმერეთში რაღაც ახალი მოხდება.

ვიტენბერგმა იცოდა, რაზე მიანიშნებდა ზურაბი, იცოდა, რომ საქმე ეხებოდა თავად აბაშიძის პროკლამაციებს და ამიტომ ცდილობდა წარმოედგინა ზურაბ წერეთლისათვის ის უბედურება, რომელშიც იქნებოდა ჩათრეული იმერეთი, თუკი კვლავ თურქების ბატონობის ქვეშ ჩავარდებოდა და ამასთან აღნიშნა, რომ მაშინ რუსეთი საშველად მეორეჯერ აღარ მოვიდოდა.

– რასაკვირველია, ამბობდა ვიტენბერგი, რუსეთს იმერეთისადმი ძალიან მცირე საჭიროება აქვს, მაგრამ გახსოვდეთ, თქვენი შთამომავლობა დაიტირებს ამ უბედურებას.

– მე მთელი სულით მოხარული ვიქნებოდი, პასუხობდა ზურაბი, – და ვისურვებ, რომ რუსეთმა იმერეთი თავის მფარველობაში მიიღოს, მაგრამ მე რა ვიღონო, როცა ძმასა და ბერო წულუკიძეს არ სურთ ელჩების რუსეთში გამგზავრება.

– დაიყოლიეთ თქვენი ძმა, მიატოვეთ წულუკიძე და მიმართეთ მეფეს; წულუკიძე მარტო ვერაფერს გახდება.

ვიტენბერგის რჩევამ გაჭრა და თავადი წერეთლები დავითს შეურიგდნენ.²⁷ მეფემ მოინდომა, ესარგებლა ამ შერიგებით და დაესაჯა თავადი წულუკიძეები. მან ბრძანა ალყა შემოეერთყათ მათი სახლისათვის ქუთაისში მთელი ოჯახის ხელში ჩაგდების განზრახვით. ამასობაში თავადი წულუკიძის ერთ-ერთი ქალიშვილი უკვე დანიშნული იყო მეფისწულ ვახტანგზე, მეფე ერეკლეს ვაჟზე და სასიძო უმოკლეს ხანში უნდა ჩასულიყო ქუთაისში. შეიტყო რა თავად წულუკიძეებისათვის დამუქრებული საფრთხის თაობაზე, მეფისწულმა დავით არჩილის ძემ, როგორც ვახტანგ მეფისწულის ნათესავმა, შეყარა შეიარაღებული ჯგუფი და გაემართა ალყაშემორტყმულთა გადასარჩენად. სისხლისღვრისა და, რაც მთავარია, მეფე ერეკლე II-ს ჩარევის ასაცილებლად მეფე დავითმა უარი თქვა წულუკიძის შეპყრობის გადაწყვეტილებაზე და მეფისწულ დავითის გულის მოსაგებად, გადაწყვიტა მისთვის დაეთმო მინდა ციხე რაჭის ოლქში, ყველა მასზე მიმაგრებული სახლებითა და მამულებითურთ.²⁸

თავადი წულუკიძეები შეურიგდნენ მეფეს და დაიფიცეს მის ერთგულებაზე, ხოლო დავითმა არა მხოლოდ მიუტევა მათ, არამედ შემდგომ უშუამდგომლა კიდევ ერთ-ერთ მათგანს, სახელდობრ სარდალს, რომ იმპერატრიცას დაეჯილდოებინა.²⁹ მეფისწულმა დავით არჩილის ძემ თავის საქციელით

²⁶ ვ. ს. პოტიომკინის პატაკი თავად პოტიომკინს 10 ოქტომბერს, № 461.

²⁷ ექიმ ვიტენბერგის წერილი გენერალ პოტიომკინს 1784 წლის 9 აგვისტოს. სახ. არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 47.

²⁸ მეფის წულ დავითის უთარილო წერილი მეფე ერეკლეს, სახ. არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 47.

²⁹ მეფე დავითის წერილი თავად პოტიომკინს 1784 წლის 7 სექტემბერს, სახ. არქივი, XV, 210.

მოიპოვა დიდი მნიშვნელობა იმერეთში, მაგრამ ამასთან – არაკეთილგანწყობა მეფისა და მის ერთ-გულთა მთელი ჯგუფისა. „ჩვენ და დავითი, ძმისწული ჩვენი, წერდა მეფე პოლკოვნიკ ბურნაშევს,³⁰ მშვიდად ვერ ვიქნებით და ჩვენს შორის თანხმობისა და სიყვარულის დამყარება ვერ იქნება, ისევე როგორც ჩვენი ცხოვრება – წარმატებული. ამისათვის გთხოვთ, მოახსენოთ მის უმაღლესობა მეფეს (ერეკლეს), რათა მან დაგვანებოს ამ ახალგაზრდა კაცის წესიერად აღზრდა და უბრძანოს არასანდო ადამიანებს, მცირე ხნით გაშორდნენ მას ჩვენი საერთო სარგებლისათვის.“

იმერეთის მეფე მეფისწულ დავითში ხედავდა თავისთვის საშიშ მეტოქეს და ამიტომ ეძიებდა საშუალებას ან მის დასასუსტებლად, ან საერთოდ იმერეთიდან გასაძევებლად. მათ შორის აღძრული მტრობა, როგორც დავინახავთ, იყო საბაბი მრავალი მღელვარებისა ქვეყანაში, რომელიც ამის გარეშე გამოირჩეოდა სრული ანარქიით, ქვეყანაში, სადაც მეფის ძალაუფლება ჯერ კიდევ არ გამყარებულიყო, სადაც თავადები და ხალხი მიეჩნია თვითნებობას, სადაც თითოეული ეძიებდა შემთხვევას მღვრიე წყალში თევზის დასაჭერად და მოყვასის ხარჯზე გასამდიდრებლად. მხოლოდ რუსეთის მონაწილეობა, რომელსაც ის იღებდა ერთმორწმუნე ხალხისათვის, იცავდა იმერეთს გახრწნისა და საბოლოო დაღუპვისაგან.

იცოდა რა რუსეთის მფარველობის შესახებ, სამეგრელოს მფლობელმა, თავადმა დადიანმა, შეწყვიტა თავისი მცდელობები და აღიარა იმერეთის მეფის უმაღლესი ხელისუფლება. მის მაგალითს მიჰყვა გურიის მთავარიც. ერთმანეთთან შეხვედრისას მეფე დავითმა და ორივე ამ მთავარმა დაადგინეს, ეცხოვრათ მშვიდობიანად, დახმარებოდნენ ერთმანეთს ყოველივეში, რაც ეხებოდა სიმშვიდესა და იმერეთის მთლიანობას და განსაკუთრებით ერთსულოვნად ემოქმედათ საგარეო მტრების წინააღმდეგ, რომლებიც უკვე მზად იყვნენ იმერეთში შესაჭრელად.

გურიის მფლობელმა და სამეგრელოს დადიანმა მიიღეს რამდენიმე წერილი ქაიხოსრო აბაშიძისგან, რომელშიც იგი იტყობინებოდა თურქეთის მრავალრიცხოვანი ჯარით ბათუმში მალე ჩამოსვლის შესახებ და მოუწოდებდა მათ მასთან შეერთებისაკენ, თუკი არ სურდათ თავის დაღუპვა.³¹

მაისში თავადი ქაიხოსრო აბაშიძე ჩავიდა ანატოლიის ფაშა აჯი-ალისთან და გადასცა მას პორტას ფირმანი, სადაც ნაბრძანები იყო, შეეკრიბა ოცდაათათასკაციანი ჯარი და ბაირამობის დღესასწაულის შემდეგ გაყოლოდა მას იმერეთში თავად აბაშიძის იმერეთის ტახტზე ასაყვანად.

– მე თვითონ არ წავალ და უახლოესი მოხელეებიდანაც არავის გაგუშვებ, ეუბნებოდა ფაშა ერთ-ერთ ჩვენს მოხელეს;³² – არამედ გავაგზავნი ვინმეს გარეშეთაგანს. თუკი რუსეთი ან საქართველო გამოექომაგებიან იმერეთს, მაშინ არ მივიღებ ამაში მონაწილეობას და ამ საქმეს შევხედავ როგორც გარეშე პირი.

აჯი-ალი ფაშამ ვერ გაბედა პორტას ბრძანებისადმი ურჩობა და რამდენიმე ხომალდი სურსათით ფოთში გააგზავნა და ამზადებდა ჯარს იქითკენვე გასაგზავნად.

მეფე დავითმა, როცა მიიღო შეტყობინება თავად აბაშიძის განზრახვის შესახებ, შეჭრილიყო იმერეთში თურქული ჯარით, დაიწყო თავდაცვისთვის მომზადება. ის აგროვებდა ჯარს და სამშობლოს წარმატებით დასაცავად ეშმაკობას მიმართა. მეფემ შეადგინა ყალბი წერილი, მისადმი თითქოსდა გენერალ პოტიომკინისაგან გამოგზავნილი და წაიკითხა ის წარჩინებული დიდებულებისა და ხალხის კრებაზე. წერილის შინაარსის მოსმენის შემდეგ, სადაც რუსეთისაგან დახმარება იყო შეპირებული იმ შემთხვევაში, თუკი სამშობლოს საერთო მტრების წინააღმდეგ იმერლები ერთსულოვნად იმოქმედებდნენ, ყველა შეკრებილმა დაიფიცა, სისხლის უკანასკნელ წვეთამდე დაეცვა ქვეყანა და დაადგინეს, რუსეთში დაუყოვნებლივ გაგზავნილიყო ელჩობა.³³

³⁰ 1 ივლისის წერილში, სახ. არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 47.

³¹ თავად ქაიხოსრო აბაშიძის წერილი გურიელს, სახ. არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 46.

³² გენერალ-პორუჩიკ პოტიომკინის მიერ ფაშასთან წერილის გადასაცემად გაგზავნილ პირს, იქვე.

³³ ვიტენბერგის წერილი გენერალ პოტიომკინს 1784 წლის 9 აგვისტოს. აი, მეფე დავითის მიერ პ. ს. პოტიომკინის სახელით დაწერილი და კრებაზე წაკითხული წერილის თარგმანი: „ჩემამდე მოაღწია უწყებამ თურქების მოახლოების შესახებ და ასევე გავიგე, რომ მოდიან თქვენზე და თქვენ ქვეყანაზე თავდასასხმელად. მათ მოუძღვის ერთ-ერთი იმერელი, ქაიხოსრო აბაშიძე ნოდებული, რომელსაც შეპირდნენ იმერეთის სამეფოს. მასთან ერთად მოდის ოცი ათასი თურქი მის გასამეფებლად, სულთნისადმი დაპირების სანაცვლოდ, ჩააყენონ იმერეთი, როგორც ადრე იყო, მონობაში და მუდმივი გადასახადით ორივე სქესის ყმანელებით. მაგრამ ვინ გაბედავს იმ მინაზე თავდასხმას, რომელსაც იცავს მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობა? შეიძლება მათ არ უწყიან, რომ მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობა მფარველობს იმერეთს და რომ იმერლები იმპერატორის ტახტის უერთგულესი ქვეშევრდომები არიან.“

განსვენებული მეფე სოლომონი დიდი ხანია უკვე იმყოფება უავგუსტის გულუხვი ხელმწიფის მარჯვენა ხელის საფარველში. თქვენო უგანათლებულებო, ყველას აცნობეთ, რომ თუკი თურქები მიუახლოვდებიან იმერეთს, მე ნაბრძანები მაქვს, შევეწინააღმდეგო მათ არა მხოლოდ განადგურებით, არამედ იქ შესვლითაც. როგორც კი თქვენ ამის შესახებ მაცნობებთ, მე მივიღებ სათანადო ზომებს; ჯარი აქ მზადაა და არავის ძალუძს, წინ აღუდგეს მას. მე ნაბრძანები მაქვს, არავინ შემოუშვა და ახლა თქვენ იყავით ფრთხილად და მამაცურად. ყველაფრის შესახებ მაუწყეთ მე და გამოაგზავნეთ ელჩები, რათა მათ

ელჩობის შემადგენლობაში დაინიშნენ კათოლიკოსი მაქსიმე, სარდალი და სახლთუხუცესი ზურაბ წერეთელი, პირველი მდივანბეგი, თავადი დავით კვინიხიძე და თავადი ბესარიონ გაბაშვილი (ტექსტშია გაბანოვ – დ. მ.). აგვისტოს ბოლოს ელჩებმა დატოვეს იმერეთი და გაემგზავრნენ პეტერბურგს, სადაც ჩავიდნენ ქრისტეშობის დღეს, 25 დეკემბერს.

ჩასვლიდან მესამე დღეს ელჩობა მიიღო თავადმა პოტიომკინმა, რომლის დიდებული შესახედაობა და მხიარული სახე მაქსიმე კათალიკოსის გამოთქმით,³⁴ „მფარველობას გვპირდებოდა“. უგანათლებულებსა დაგვაიმედა იმპერატრიცას წყალობით, რომელმაც ელჩებს უბოძა 8 000 მან.³⁵ და 29 დეკემბერს თავისი აუდიენციის ღირსი გახადა. ელჩები აღფრთოვანებულნი იყვნენ დიდი მონარქიისა კეთილგანწყობით, მისი დაიმედებებით, დაბოლოს, თვით ცერემონიით, რომლითაც ისინი წარუდგინეს იმპერატრიცას.

უბოძა რა მეფეს წმ. ანდრია პირველწოდებულის ორდენი და ძვირფასი საჩუქრები როგორც მას, ასევე მის მეუღლეს, იმპერატრიცა წერდა დავითს:³⁶ „თქვენი და თქვენი ქვეშევრდომი ხალხისა ჩვენსა და ჩვენი იმპერიისადმი გულმოდგინებისა და ერთგულების გრძნობა, გამოხატული თქვენს წერილში, რომელიც ჩვენ მივიღეთ თქვენი ელჩებისაგან, ჩვენ ვინყნარებთ გამორჩეული მოკრძალებით.

ვუშვებთ რა ამ თქვენს ელჩებს, რომელთა ჩვენდამი ერთგულება და მათი სამშობლოს სიკეთისათვის მოშურნეობა ღირსია ქებისა, თქვენს უგანათლებულებსობას განვუახლებთ ჩვენს რწმუნებას, რომ ჩვენ გინარჩუნებთ თქვენ და ყველა თქვენზე დამოკიდებულს ჩვენი იმპერატორობით წყალობასა და მფარველობას და არ შევწყვეტთ იმერეთის ხალხის სიკეთისთვის ზრუნვას.

ვადასტურებთ ჩვენს სურვილს, რომ თქვენმა უგანათლებულებსობამ, თქვენს სახელგანთქმული წინამორბედის, ნეტარი სოლომონის მსგავსად, საქმეებისა და საქიროების შემთხვევაში მიმართოთ ჩვენს გენერალ-ფელდმარშალ გრიგოლ ალექსანდრეს ძე პოტიომკინს, რომელსაც ჩვენგან ჩაბარებული აქვს ჩვენი სასაზღვრო სამხედრო ძალებისა და იმავე მხარის საქმეთა მთავარი ხელმძღვანელობა და მმართველობა და რომ მისი კეთილი რჩევები მიიღოთ და შეასრულოთ.“³⁷

მაშინ როცა პეტერბურგში ელჩობისათვის ზეიმს ზეიმი მოსდევდა, იმერეთში სხვაგვარი მოვლენები ხდებოდა: იქ შეჭრილი თურქები ძარცვავდნენ და აოხრებდნენ ქვეყანას.

სექტემბრის შუახანებში თავადი ქაიხოსრო აბაშიძე მართლაც ჩავიდა ბათუმში, სადაც მასთან ერთად მივიდა თურქული ჯარის ნაწილიც; მეორე ნაწილი გადმოსხდა ფოთში. იმერეთის ტახტის ახალი პრეტენდენტი ყველგან წერილებს აგზავნიდა და იმერლებს მის მხარეზე გადასვლისაკენ მოუწოდებდა. თავადი აბაშიძე თავიდან გურიელსა და დადიანს სთავაზობდა კავშირსა და მეგობრობას, მაგრამ ჯერ მათი გადაბირებაც ვერ მოესწრო თავის მხარეზე, რომ დაიწყო მძევლების მოთხოვნა.³⁸

არ არღვევდა რა ტრაქტატებსა და სამშვიდობო დადგენილებებს პორტასთან, ჩვენს მთავრობას იმერეთისათვის თურქების ჩანაფიქრის წინააღმდეგ მხოლოდ ირიბი დახმარებისა და თანადგომის განევა შეეძლო. გენერალ-პორუჩიკ პოტიომკინმა მეფე დავითს გარკვეული თანხა გაუგზავნა სამხედრო საქიროებებისათვის. ჩვენი ინტერესებისადმი სამეგრელოს დადიანის ყურადღების მისაპყრობად და დადიანის რუსეთისადმი ერთგულების შესახებ მისი დის, დედოფალ დარეჯანის მიერ დამონშების მოტივით, იმპერატრიცა ეკატერინე II-მ მას უბოძა წმ. ალექსანდრე ნეველის ორდენი მარგალიტის ვარსკვლავით, ლენტა და ათი ვარსკვლავი გამშვენების გარეშე. ამასთან სამეგრელოს მფლობელს ეცნობა, რომ თუ იგი რუსეთისადმი კეთილგანწყობას შეინარჩუნებს და დარჩება მისი ერთგული, მაშინ შესაძლებელია, უფრო მეტი წყალობის იმედიც ჰქონდეს.

ამასთან ერთად იმპერატრიცამ ბულგაკოვს, თავის ელჩს კონსტანტინოპოლში, დაავალა მოეთხოვა პორტასაგან, რომ მას ხელი აეღო იმერეთსა და საქართველოზე ყოველგვარი თავდასხმისაგან. ბულგაკოვს უფლებამოსილება მიეცა, განეცხადებინა თურქეთის მთავრობისათვის, რომ რუსეთი მისი ერთმორწმუნე ხალხების დასაცავად და მათი ჩაგვრისაგან გასათავისუფლებლად გამოდიოდა იმ მიზნით, რათა ისინი ყოველთვის უზრუნველყოფილნი ყოფილიყვნენ უსაფრთხოებით და ჰყოლოდათ საკუთარი მმართველობა და რომ რუსეთის მთავრობას არ შეუძლია გულგრილად

დაინახონ უმაღლესი კარის დიდებულება“ (სახ. არქივი, XV, 210).

³⁴ სახ. არქივი, XV, 210.

³⁵ კათოლიკოსს 2 000 მ., თავადებს – წერეთელსა და კვინიხიძეს 1500-1500 მ., ამაღას 1 000 მ., და საკვებისათვის 2 000 მ.

³⁶ მეფეს ეწყალობა: ბრილიანტის საათი, სიასამურის ბეწვი, ორმოცი სიასამური, ყარყუმის ბეწვი, ფარჩის სამი ნაჭერი, ათი პოლოვინკა (პოლოვინკა უდრის 20-30 არშინს – დ. მ.) ქსოვილი; დედოფალს: ბრილიანტის საყურეები, ორმოცი სიასამური, ყარყუმის ბეწვი და სამი ნაჭერი ფარჩა.

³⁷ მისი უდიდებულესობის კაბინეტის არქივი, 441.

³⁸ მეფე დავითის წერილი მაქსიმე კათალიკოსს 26 სექტემბერს. გენ.-პორ. პოტიომკინის პატაკი თავად თავრიდელისადმი (იგულისხმება გ. პოტიომკინი – დ. მ.) 10 ოქტომბერს, № 461.

უყურროს „მათთვის მომზადებულ“ ახალ უბედურებას. უნდა რა შეინარჩუნოს მეგობრობა და კეთილი თანხმობა ოტომანთა პორტასთან, რუსეთის მთავრობა ძალზე შეწუხდება, თუკი ეს სახელმწიფო თავისი ქმედებით საბაბს მისცემს ახალ დაპირისპირებას, რომელიც გამოიწვევს რუსეთის ერთმორწმუნე ხალხის დაჩაგვრას. თუ დატოვებს იმერეთის ხალხს ახლანდელ მდგომარეობაში, ამჟამინდელი მეფის მმართველობაში, რომელიც არჩეულია სახალხო ნებითა და განსვენებული სოლომონის მითითებით, პორტა შეინარჩუნებს სიმშვიდეს იმ მხარეში და ამასთან ერთად დაამტკიცებს თავის მშვიდობისმოყვარეობას, მაშინ როცა, ამის საწინააღმდეგოდ, ყოველგვარი თავდასხმა საქართველოსა და იმერეთზე პეტერბურგის კარს არ შეუძლია, მიიღოს სხვანაირად, თუ არა არამეგობრული მოქმედება რუსეთის წინააღმდეგ.

ბოლო დროს და სახელდობრ, საქართველოს რუსეთის მფარველობაში მიღების შემდეგ თურქი ფაშები ერეკლესათვის ვნების მისაყენებლად ლეკებთან აგზავნიდნენ ამაფორიანებელ წერილებს რუსეთისათვის „უხამსი გამოთქმებით“, ხოლო ამიტომ, რათა „თურქეთის სამინისტრომ არ იფიქროს, რომ მათ შეუძლიათ ნელ-ნელა აამოქმედონ ჩვენთვის მავნებელი თავიანთი განზრახვები“, იმპერატორიცამ დაავალა ბულგაკოვს, ეკითხა პორტასათვის, მისი ბრძანებით იგზავნება ამგვარი ამაფორიანებელი მონოდეტები, თუ ფაშების თვითნებობით? პირველ შემთხვევაში აგრძნობინოს მას, ამგვარი მონოდეტების შემდგომმა დაგზავნამ შეიძლება გამოიწვიოს უსიამოვნო შედეგები, ხოლო მეორეში, ანუ თუკი თურქეთის მთავრობა მთელს ბრალს დააკისრებს საზღვრისპირა ფაშებს, მოითხოვოს მკაცრი საყვედურის გამოცხადება მათ, როგორც ორ მეგობარ სახელმწიფოს შორის მშვიდობისა და კეთილი თანხმობის დარღვევის საბაბის მიმცემთა მიმართ.³⁹

მოსალოდნელია, წერდა იმპერატორიცა ეკატერინე სხვა რესკრიპტში ბულგაკოვს,⁴⁰ რომ თურქეთის სამინისტრომ დაიწყოს ლაპარაკი იმერეთის ხალხის შესახებ, რომ ის არის ოტომანთა პორტას ქვეშევრდომი და ამიტომ მიითვისონ უფლება, შეცვალონ იქ მფლობელები თავის ნებაზე, მაგრამ ასეთი ცვლილების დაშვება ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ შეგვიძლია, ხოლო თუკი თქვენ ვერ შეძლებთ პორტას იმდენად დამშვიდებას, რომ მან შეწყვიტოს ყოველგვარი მოძრაობა იმ მხარეში შემდგომი ახსნა-განმარტების გარეშე, ნებას გრთავთ ეს საქმე მოლაპარაკების საგნად აქციოთ, ოღონდ აუცილებელი მოთხოვნით, რომ ამ მოლაპარაკებების დასრულებამდე არავითარი დაბრკოლება არ შეექმნას იმერეთის ამჟამინდელი მეფის მმართველობას და რომ ჯარი იმ ქვეყანაში და მის წინააღმდეგ გაგზავნილი არ იქნას. რაც შეეხება ქართლის მეფესა და მის მიწებს, და საერთოდ სპარსეთის საქმეებს, ამ მხრივ პორტას მხრიდან არავითარი საკითხის დასმა არ შეიძლება.“

ეს ინსტრუქცია ბულგაკოვამდე მისულიც არ იყო, როცა თურქები 30 ოქტომბერს 6 000 კაცით შეიჭრნენ გურიაში. ოზურგეთამდე მისულებმა გაძარცვეს და დაწვეს შვიდი სოფელი, გაფანტეს მოსახლეობა, მაგრამ ტყვედ ვერც ერთი ვერ იგდეს, ვინაიდან გურულებმა შეიტყვეს მტრის მოახლოება და დროულად შეაფარეს თავი უსაფრთხო ადგილებს.⁴¹ მეფე დავითმა შეაგროვა 4 000-მდე იმერელი, მათთან ერთად გავიდა ქუთაისიდან და 3 ნოემბერს მივიდა სოფელ საჯავახოსთან, სადაც გაჩერდა რამდენიმე დღით, რათა დალოდებოდა მასთან ახალი ჯარის მოსვლას. მან გააგზავნა ელჩი გენერალ-პორუჩიკ პოტიომკინთან დახმარების თხოვნით და არწმუნებდა მას, რომ მისი დროშის ქვეშ შეკრებილი იმერლები ყველანი იწვოდნენ მტერთან შებმის სურვილით.⁴²

დაგეგმილი ბრძოლის წინ ბოლო გასვლისას დავითთან გამოცხადდა გენერალ პოტიომკინის ელჩი წერილით. მეფემ ისარგებლა ამით და თხოვა მოციქულს, შემოეწყო მისი ჯარისთვის, ამავე დროს დავითის ახლობლებმა გაავრცელეს ხმა, თითქოს რუსთა რამდენიმე პოლკი გამოგზავნილი იყო კავკასიის ხაზიდან იმერელთა გასაძლიერებლად და რომ მოციქულმა გამოუხსნო მათ მხოლოდ იმისათვის, რათა საჩქაროდ მოეტანა ეს ცნობა იმერელთა ჯარის ბანაკში. როგორი გულუბრყვილოც არ უნდა ყოფილიყო ეს ხმები, ამან გაამხნევა ქრისტიანთა ჯარი იმდენად, რომ შემდგომ დავითი ნანობდა, რომ მას აღარ მოუწია თურქებთან შებმა.⁴³ მეფე დავითი შევიდა მტრის ზურგში, დაიკავა ყველა მათი უკან დასახევი გზა და 12 ნოემბრის ღამეს აპირებდა თურქებზე შეტევას, მაგრამ ჩემდა სამარცხვინოდ, წერდა იგი,⁴⁴ „უცნობია, ჩვენი წრიდან თუ ვინ გააფრთხილა ჩემი მტრები.“ თურ-

³⁹ რესკრიპტი ბულგაკოვისადმი 7 ოქტომბერს, სახ. არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 49.

⁴⁰ იმავე რიცხვის რესკრიპტი, იქვე.

⁴¹ დავით მეფის წერილი კათოლიკოს მაქსიმეს დეკემბერში უთარილოდ. სახ. არქივი, XV, № 210.

⁴² დავითის წერილი გენერალ პოტიომკინს 3 ნოემბერს, სახ. არქივი, XXIII, № 13, ბარათი 48. ბურნაშევის პატაკი მასვე 8 ნოემბერს, იქვე, ბარათი 47.

⁴³ ვ. ს. პოტიომკინის პატაკი თავად პოტიომკინს (იგულისხმება გ. პოტიომკინი – დ. მ.), 1785 წლის 22 იანვარს, № 6. დავითის უთარილო წერილი პოტიომკინს, სახ. არქივი, XXIII, № 13, ბარ. 49 და 50.

⁴⁴ დეკემბერში კათოლიკოს მაქსიმეს, სახ. არქივი, XV, № 210.

ქებმა, რომლებიც სურსათის უკიდურეს ნაკლებობას განიცდიდნენ, როგორც კი შეიტყვეს რუსული ჯარის წარმოსახვითი მოახლოების შესახებ და გაიგეს, რომ უკან დასახევი გზა მოჭრილი ჰქონდათ, და რომ იმერლები აპირებდნენ შემოტევას, არ დაელოდნენ თავდასხმას. ისინი გაიფანტნენ სხვადასხვა მხარეს, მცირე ჯგუფებად გააღწიეს ფოთში და იმერლებს ნადავლად დაუტოვეს მთელი თავიანთი ბანაკი, ალალი, ბარგი, აღჭურვილობა, 1400 თოფი და შეკაზმული ცხენებიც კი.⁴⁵ თურქების ხელმძღვანელი და თავისი სამშობლოს უბედურებაში დამნაშავე თავადი ქაიხოსრო აბაშიძე გაიქცა ტრაპეზუნტში, საიდანაც მეტად აღარ დაბრუნებულა.

დავითი ზეიმობდა. „თქვენო აღმატებულებავ, წერდა ის პოტიომკინს, დაგვიდასტურეთ ურყევი შეერთების შესახებ, მაქვს პატივი, შეგატყობინოთ, რომ ერთსულოვნება ამჟამად იმდენად მტკიცეა, რომ თითქოს ყველას გული ერთი მთლიანობაა. ყველა ერთსულოვნად მზად ვართ თავდასაცავად; ყველა ერთხმად ვევედრებით უფალს ჩვენი უავგუსტესი ხელმწიფისათვის.“

თურქების გაძევებით იმერეთმა თავისუფლად ამოისუნთქა გარე მტრებისაგან, მაგრამ თავი ვერ დააღწია შიდა არეულობას. მეფე დავითს ხალხის სამართავად არ გააჩნდა ის ნიჭი, როგორც ჰქონდა განსვენებულ მეფე სოლომონს, არ შეეძლო თავის დაჭერა თავის ქვეშევრდომებთან დამოკიდებულებით მუდმივად შუღლობდა თავის დიდებულებთან. იმერელთათვის მეტად პატივცემულმა თავადებმა, წერეთელმა, წულუკიძემ და სხვა პირებმა, რომლებიც არ სარგებლობდნენ მეფის ნდობით, უარი თქვეს თანამდებობებზე, გაეშურნენ თავიანთ მამულებში და არ იღებდნენ არავითარ მონაწილეობას ქვეყნის მართვაში. უბრალო ხალხი ურჩობდა, არ ემორჩილებოდა არც მეფესა და არც მის დაყენებულ მმართველებს, რომლებიც უმეტესად არჩეული იყვნენ იმ პირთაგან, პატივისცემას რომ არ იმსახურებდნენ. სამეფოს მთელ საქმეებს უძღვებოდა საქართველოდან გამოქცეული თავადი ელიზბარ ერისთავი, რომელიც დაქორწინებული იყო განსვენებულ მეფე სოლომონის ქალიშვილზე, მაგრამ ნაკლებად უნარიანი – სახელმწიფო საქმეების სამართავად. მეფე დავითი, უნიგნურობისა და საქმეებში გამოუცდელობის დაბოლოს, ხასიათის სისუსტის გამო მხოლოდ ხლართავდა საქმეებს და მიჰყვებოდა ვინმეს პირველივე რჩევას თავისი გარემოცვიდან, რომელიც შერჩეული იყო ღარიბ და მღელვარე ადამიანთაგან. სარგებლობდნენ რა მეფის ხასიათის სისუსტით, მასთან დაახლოებულნი ძარცვავდნენ დავითს, რომელიც ძალიან ღარიბად ცხოვრობდა და ხშირად პურის გარეშეც იმყოფებოდა. მეფე იძულებული გახდა, 1785 წლის დასაწყისში საკუთარი თავის გამოსაკვებად ხალხისათვის ახალი გადასახადები დაედო, მაგრამ იმერლებმა უარი თქვეს მათ გადახდაზე და სახალხო კრების შემდეგ დაადგინეს, მეფისათვის თითოეულ კომლზე მიეცათ თუმანი, 60 კაპიკი ცხვრის ნაცვლად, 6 ფუთი ღომი, 15 სათლი ღვინო და შემდეგ – მეტი აღარაფერი.

სამეგრელოს დადიანთან შერიგებული მეფე დავითი მას მიიჩნევდა საუკეთესო მეგობრად და იმდენად მოექცა მის გავლენაში, რომ დადიანის რჩევის გარეშე რაიმე მნიშვნელოვანს ვეღარაფერს იღონებდა არც საგარეო და არც საშინაო საქმეებში.⁴⁶ მან დადიანს მმართველობაში გადასცა 700 კომლამდე, საიდანაც მისაღები შემოსავლებიც მის სასარგებლოდ დათმო, მაგრამ დადიანი, მაღლიერების მანგიერ, ცდილობდა მეფის ხარჯზე გაძლიერებულიყო და მხარს უჭერდა იმერეთში მუდმივ დაპირისპირებებს.⁴⁷

⁴⁵ პ. ს. პოტიომკინის პატაკი თავად პოტიომკინს 1785 წლის 22 იანვარს. № 6.

⁴⁶ მალე ლაშქრობიდან ქუთაისში დაბრუნების შემდეგ, დავითმა იქ ნახა სულეიმან ახალციხის ფაშას ელჩი წერილით. ფაშას წერილზე პასუხის დაწერამდე დავითი რჩევისათვის გაემგზავრა დადიანთან, შეხვდა მას მდინარე ცხენისწყალზე და მხოლოდ უკან დაბრუნების შემდეგ გაუშვა ელჩი პასუხით.

⁴⁷ ბურნაშევის მოხსენება გენერალ პოტიომკინს 1785 წლის 19 აგვისტოს, № 13.

NIKOLAY DUBROVIN ABOUT THE KINGDOM OF IMERETI

David Merkviladze

Nikolai Dubrovin (1837-1904) studied Russian military history for a long time based on archival documents. After graduating from artillery school, he served in the Russian army as an officer. He started from the Artillery brigade and then moved to the headquarters of the St. Petersburg District Artillery Division. In 1869 he was sent to the Army General Staff for military-historical researches.

In 1886 General-Major N. Dubrovin was elected a member of the Russian Academy of Sciences. And from 1893, he was its indispensable secretary until his death. N. Dubrovin has received numerous state awards.

He has studied and published the history of the wars waged by the Russian Empire in the XVIII-XIX centuries. Naturally, N. Dubrovin was a staunch supporter of Russian imperial policy and ideology in general. However, since the author uses very significant archival materials (which modern Georgian scholars currently have little access to), N. Dubrovin's works still do not lose relevance today.

We are especially interested in N. Dubrovin's work – "History of War and Domination of Russians in the Caucasus" ("История войны и владычества русских на Кавказе"), published in six volumes in St. Petersburg in 1871-1888.

This time we would like to introduce the Georgian translation of a part of N. Dubrovin's aforementioned work to the readers of "Georgian Source-Studies". This section is the fourth chapter of Volume 2, published by the author in 1886. There is some important information about the Imereti Kingdom in the 1780s.